

Marek Sekyra

Krakonoš v české literatuře

Pokud jde o vlastnosti Krakonoše, existují tři jeho podoby:

1. Tvor blízký člověku, umí sice čarovat, pomáhá potřebným, ale je možné ho oklamat

Rybrcol v knížce lidového čtení vydané **Václavem Matějem Krameriem** *Rybrcol na Krkonoských horách nebo Zaklený a vysvobozený princ* (1794), o jejímž autorství není dodnes jasno, což je první české beletristické dílo s postavou Krakonoše, a ve vyprávěních z ní vycházejících. Rybrcol je začarovaný princ Holdekron veliký jako dítě a se zlatými pery na hlavě.

Stopy Krameriova díla nalezneme i v *Květomluvě* (1833) **Karla Slavomila (Slavoje) Amerlinga**, neboť první povídka souboru se zabývá pověrou o netřesku, který je obětován na vrchu Kolečci (V. Kolo) dobrému bůžkovi Zlatohlavci, který *ukazuje se lidem v podobě pětiletého pacholátka; zlaté peří jej zdobí místo vlasů, bílý kavtánek kryje jeho outlé tělo*.

Řepočet **Ladislava Čelakovského**, který s ním veřejnost seznámil roku 1824, když v časopise *Čechoslav* vyšla jeho satira *Literatura krkonošská*, v níž autor mířil svou kritikou mj. na literární mecenáše. Řepočet tu vystupuje jako mecenáš, který ve svých horách založí jakousi akademii, kde žijí a tvoří jeho básníci, vzájemně si lichotí a nikterak se nestarají o to, co se děje ve světě.

První výklad o postavě Rübezahla podal Antonín Jan Jungmann ve svém článku v Preslově časopise Krok (1827), odkud čerpal i jeho bratr **Josef Jungmann** (1773–1847) pro vyložení jména Rybecál ve svém *Slovníku česko-německém* (3. díl, 1837). Jungmann však nepřevzal neologismus Řepočet, použil počestěnou podobu, vzešlou z německého Rübezahl. Je však zajímavé, že při své pečlivosti neuvedl pojmenování Krakonoš, které tehdy už bylo zřejmě na světě. Jungmannův výklad byl zřejmě ovlivněn i Krameriovým tiskem.

2. Krakonoš lidových podání je už mocnější, nemá lidské vlastnosti, objevuje se mezi lidmi, ale nepatří k nim

Metelkovo dílo *O Librcolovi* (napsáno snad 1844, tiskem až 1977 a 1982) zpracovává námět o Krakonošovi-Librcolovi, který půjčuje peníze potřebným lidem, který se v různých obměnách objevuje již u Johanna Paula Praetoria (*Daemonologia*, 1662–1672) a Musäa, ale Metelkova historka s největší pravděpodobností vychází z ústní tradice, neboť se zde objevuje prvek, který je neznámý ve všech ostatních variantách, a to motiv černé slepice, přinášené Krakonošovi darem (jak zmiňuje i Krolmus), a po roce opět jako úrok, nebude-li obdarovaný schopen vrátit půjčku (podle Praetoria i Musäa Krakonoš půjčuje peníze bez úroků). Zápisky Věnceslava Metelky později sloužily Karlu Václavu Raisovi jako podklad k napsání románu *Zapadlí vlastenci*. Metelku jako písmáka objevil folklorista a autor krakonošovských pohádek Jaromír Jech, který v jeho pozůstalosti našel rukopisný sešitek, obsahující Metelkou sebrané a zapsané pověsti, a vydal o něm knihu *Ze života zapadlého vlastence*.

3. Krakonoš je umocněním lidových představ, ztratil lidské dimenze a stal se přírodním bohem

Autorem pojmenování Krakonoš byl s největší pravděpodobností **Václav Kliment Klicpera** (1792–1859), který ho poprvé použil v baladě *Krkonošská kleč* (vyšla v *Čechoslavě* roku 1824 a pak v *Deklamovánkách* 1841), kterou zřejmě reagoval na Čelakovského Řepočeta. Sám Klicpera připojil ke své básni v poznámce výklad o Krakonošovi, jeho autorství jména Krakonoš bylo však i zpochybňováno. Klicpera o Krakonošovi píše jako o Alcidovi (Héraklovi) Čechů, opouští tedy zcela z lidového tisku Jungmannem převzatou podobu zlatovlasého pacholete.

Klicpera se ke svému neologismu ještě několikrát vrátil. Nejprve v divadelní hře *Ženský boj* (1827), umístěné do Krkonoš 12. století. Námětem je boj mezi muži a ženami, situovaný do jedné z krkonošských vesnic. Opět je Krakonoš líčen jako ochránce pravdy, o němž horalé mluví s úctou a bázní, *veliký duch, mocný duch, nohy má bílé oděny, na sobě dlouhý modravě bílý plášť, na hlavě klobouk bílý...* Přichází v doprovodu bůžků, víl a skřítků, svými zvuky jej provází les, voda a bouře.

V roce 1847 měla premiéru Klicperova dramatická báchorka *Česká Melusina*, v níž zpracovává příběh Krakonošovy vnučky Vlněny, do níž se zamiluje adoptivní syn krkonošského župana Truta (postava se poprvé objevila v *Rukopisu zelenohorském*). Ten nesplní slib, a když ji spatří v rybí podobě, objeví se Krakonoš a ztrestá jej. I zde je Krakonoš *duch divotvorný a divomocný*, démon, pán hor ve významu božstva, sám živel, představitel odvěkého přírodního řádu.

V této době se Krakonoš v krásné literatuře objevil ještě jednou. Psal se původně ve tvaru krákonoš, tedy s malým *k* a dlouhým *á*, a to v již dříve zmíněné **Máchově** básni ***Předlka***, jíž je míněna přadlena z krkonošských hor, která marně čeká na návrat Milvoje, jenž padl v boji proti Turkům. V jejím zármutku ji bere v ochranu veliký krákonoš, opět všemocný démon, který zřejmě děsí svým zjevem, dokáže však mít soucit s lidským utrpením, a pak využívá všech svým možností, aby pomohl. Aby zmírnil její žal, promění ji v modrý kvítek, snad hořec.

Josef Mirovít Král (1789–1841), od roku 1832 farář v Horní Branné, napsal báseň ***Krkonošské hory*** (1827).

Šebestián Hněvkovský (1770–1847) ve skladbě Doktor Faust (1844) zve Krakonoše Krkonoh a jeho panství Krakovsko.

V **Tylově *Tvrdohlavé ženě*** pak vystupují: *Zlatohlav, leckdy nazván Rybrcoul, kníže duchů krkonošských*, Krakonoš je uváděn též jako *Librcoun* či *kníže Krakonošů*.

Václav Krolmus je autorem díla ***Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy s ohledem na bájesloví českoslovanské*** (tři svazky 1845–1851). V něm vykládá Krameriovo dílo dosti svérázně. Krkonoše jsou podle něj nejhlavnějším učilištěm a jakýmsi slovanským Olympem, kam pohanští Slované přicházejí obětovat černé kohouty (Krolmus píše, že on sám se několika poutí do Krkonoš, kde byli kohouti obětováni, zúčastnil, a také průběh takových poutí detailně líčí včetně zvyku omývat po návratu domů dobytek vodou z pramenů Labe a Jizery, vykrápět touto vodou chlévy a vykuřovat je zapálenými krkonošskými bylinami). Krakonoš sem byl poslán svou matkou, urozenou Slovankou, aby se tam naučil čarovat a léčit, a potom v horách tropil pravé divy (myšlenka o Krkonoších jako o slovanském Olympu se objevila už u Karla Augusta Musäa ve ***Volksmärchen der Deutschen. Legenden von Rübezahl***, 1782). Krolmus byl také další, kdo uvedl české pojmenování pro Krakonoše – Hrubýkal. Jeho etymologie vychází ze jména Rübezahl, neboť někteří badatelé uvádí, že praforma toho jména byla Riebenzagal, přičemž druhá část jména – Zagal – znamená ocas, Riebe mělo vycházet ze starohornoněmeckého hriob, jež významově odpovídá slovu hrubý.

Od druhé poloviny 19. století se v tištěných textech, s výjimkou např. *Babičky* od **Boženy Němcové**, kde je také Rybrcoul, objevuje už pouze Krakonoš. V ústním podání ale ještě několik desetiletí žila, třebaže ne jednoznačně, ta či ona varianta německého pojmenování.

Dětská literatura

V posledních desetiletích 19. století začaly vznikat knihy s jasnou orientací na dětské čtenáře. Nejpopulárnějším souborem byl *Mandel šelmovství a kousků Krakonošových Václava Řezníčka*. Český Krakonoš začal vstupovat do kouzelných pohádek, kde buď nahradil původní démonickou bytost, postupně se pro něj vytváří nový prostor. Oproti německé literatuře se K. stává hodným, majestátním, úctyhodným a velebným. Rodí se představa vysokého starce s dlouhými bílými vousy...

20. století přináší nejobsáhlejší soubor **Ludmily Grossmannové-Brodské** *Krakonoš*. Nejvýraznějšími autory byli **Josef Štefan Kubín**, **Amálie Kutinová** (*Krkonošské pohádky*), **Marie Kubátová** (*Pohádky o Krakonošovi, Jak Krakonoš s Trautenberkem vedli válku*), **Jaroslava Reitmannová** (*Šibal Krakonoš*), **Josef Spilka** (*Náš Krakonoš*), **Jaromír Jech** (*Z Krakonošovy mošny*) a **Božena Šimková** (*Krkonošská pohádka*), podle jejichž příběhů vznikl úspěšný *Večerníček* a stal se dokonce v anketě v roce 2013 nejlepším *Večerníčkem*. Z filmu zmiňme dále alespoň film *Krakonoš a lyžníci* **Věry Plívové-Šimkové**, ačkoliv postava, považována dětskými hrdiny za Krakonoše, je ve skutečnosti sympatický pašerák.

Krakonoš vystupuje většinou jako soudce a vykonavatel trestu, pomocník hlavního hrdiny a do třetice v podobě pohanského boha, ztělesňujícího přírodní síly a zákony. Oproti původní démoničnosti však nabývá i vlastností lidských (slabost, bezradnost, nepraktičnost, náladovost, dokonce se zamilovává).

Na pomezí české a německé podoby stojí Krakonoš **Ottfrieda Preusslera** (*Moje knížka o Krakonošovi*), jeho podoby jsou velmi různorodé. Německý K. je démonická bytost, která bytuje na pomezí světa přírody a lidí... je nestálý, nevyzpytatelný a náladový. Dobrý K., jak jej známe z českých vyprávění, zde však jednoznačně převažuje. Román *Krabat* přeložen Radovanem Charvátem jako Čarodějův učeň, se stal nejúspěšnější knihou libereckého rodáka (1923–2013). Kniha se stala v roce 1977 inspirací **Karlu Zemanovi** ke stejnojmennému animovanému filmu.

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

KSIAŻNICA
KARKONOSKA

DOFINANSOWANE PRZEZ
MIASTO JELENIA GÓRA

